

Відгук офіційного опонента
на дисертацію Сухарини Андрія Андрійовича
«Принципи співвідношення наукового та
ідеологічного знання у політичній науці»
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук
за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки

Розвиток сучасного світу позначений системними і багато в чому непередбачуваними кризами та новими викликами, які постали перед людством в цілому і окремими соціальними спільнотами зокрема. Відповідно, суттєво зростає навантаження на політиків і публічних службовців, у вимогах до розробки та реалізації ними ефективної та раціональної державної політики. Вона вимагає суттєвого посилення свого аналітичного забезпечення та більш вірогідного прогнозування тих процесів, які стрімко розгортаються в наш час. Це покладає також все більш вагому відповідальність на тих дослідників, які причетні до наукового обґрунтування політичних і управлінських рішень. Вони мають бути професіоналами своєї справи та максимально незалежними від політичних сил та груп впливу. Водночас такі вимоги і очікування щодо науково-експертного середовища передбачають, що наукові теорії, на які ми опираємось, та факти і докази, що лежать у їх основі відповідають, а не спотворюють об'єктивну реальність.

Дисертаційне дослідження Сухарини А. А. виконане на цілком актуальну тему і переконливо доводить, що виконання цих завдань політичною наукою є складним і поки що не достатньо досяжним, через впливи і зовнішніх і внутрішніх для науки чинників. Дослідники нерідко перебувають під впливом позанаукових ідей (переважно ідеологічних), які впливають на їх бачення політики та розробку науково-практичних рекомендацій. Ми також маємо вагомі підстави для сумнівів у тих фактах та доказах, якими оперуємо, адже існує багато прикладів, коли реальність і уявлення про неї є суттєво відмінними.

Звідси походить усвідомлення того, що науковцям потрібно зрозуміти загальні принципи того, як у сучасній політичній науці співвідноситься дійсно наукове знання зі знанням позанауковим та ідеологічним.

Досліджувати обрану дисертантом проблематику можна з дуже різних сторін та методологічних позицій. По-перше, можна здійснити аналіз ключових положень різних наукових підходів і прослідкувати їх генезу: звідки починаються, якого впливу зазнали, як трансформуються. По-друге, можна проводити дослідження на прикладі однієї чи кількох великих

ідеологій: розглянути як вони використовують наукові компоненти, який вплив здійснюють на саму політичну науку і як її трансформують. По-третє, можна розглядати науку та ідеологію на мікрорівні – як елемент свідомості та світогляду людини. Автор роботи обрав третій підхід до дослідження, на що мав право. Він дозволяв йому достатньо ґрунтовно підійти до вивчення проблематики співвідношення дійсно наукового знання в політичній науці з позанауковим (передовсім ідеологічним).

Уважний аналіз тесту дисертації дозволяє стверджувати, що дослідження, здійснене Сухариною А. А. має свої важливі позитивні аспекти. Розгляд ідеології та науки на основі звернення до свідомості людини і її світогляду дозволяє поглянути на проблему з точки зору особистості, яка твердо переконана у правдивості своєї картини світобачення та переважно не розуміє, чому інший індивід бачить відмінну від неї картину. Можливо, це й парадоксально, адже позиції двох різних людей щодо політичної реальності можуть бути кардинально відмінними, але водночас «правдивими» для кожного з них.

Автор аргументовано викладає наступні вихідні положення своєї дослідницької програми:

1) Ідеології завжди перебувають в русі. Їх цінності та положення змінюються, так само зазнають змін особливості взаємодії з іншими сферами буття.

2) Людська свідомість і світогляд мають певні біологічні передумови та установки, але з часом можуть сильно змінюватись.

3) Особливості зміни світоглядних установок людини є не тільки динамічними, а й варіативними. Соціально-економічні особливості проживання безумовно впливають на світогляд, але не можна сказати, що вони жорстко детермінують його (с.25-26).

Робота в цілому належно структурована, спираються на достатньо широке коло джерел, в тому числі сучасної і релевантної щодо теми наукової літератури, належно опрацьованих автором. Рівень апробації основних результатів дослідження, їх представлення у відповідних наукових публікаціях також цілком відповідає діючим в Україні вимогам до такого рівня робіт.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів. За результатами аналізу дисертаційної роботи можна підтвердити, що основні результати дисертації вдосконалюють понятійно-категоріальний апарат, а також поглиблюють розуміння взаємного впливу ідеології та науки. Висновки дослідження можуть бути корисними для використання в якості теоретичної основи формування публічної політики. Основні результати

роботи застерігають щодо надійності великої кількості соціальних фактів, на основі яких приймаються управлінські рішення. Робота робить потрібний внесок у наукову дискусію про пошук мінімально прийнятних стандартів соціально-політичних досліджень, які здійснюються з метою використання у реалізації державної політики.

У *вступі* дисертаційної роботи розкрито актуальність дослідження, визначено її мету та завдання, представлено теоретико-методологічну основу роботи та розкрито її наукову новизну. Також, у вступі вказано теоретичне та практичне значення дослідження, містяться дані про апробацію результатів роботи. Відзначимо як позитив особливо детальне авторське представлення наукової новизни роботи.

У *першому розділі*, який стосується теоретичних засад дослідження, розкрито основні підходи дослідників до вивчення взаємовідносин науки та ідеології. Дисертант аналізує попередні дослідження та групує їх переважно за методологічними позиціями, і значно меншою мірою зупиняється на доробку окремих науковців. Напевно, тим самим він намагається представити більш цілісне розуміння способів дослідження проблематики своєї дисертаційної роботи, оминаючи увагою чисельні відмінності у поглядах науковців зі спільними позиціями. Частина цього розділу присвячена аналітичному огляду останніх досліджень західних вчених, які містять спроби встановлення статистично значимого зв'язку між сприйняттям інформації людьми різних ідеологічних поглядів та переконань. Тут автор, в цілому демонструє належний рівень наукової ерудиції та розуміння тих концепцій, які він використовує у своїй праці.

У *другому розділі* дисертаційної роботи привертає увагу авторське пояснення того, чому політична наука не може претендувати на той рівень точності та передбачуваності, який притаманний, наприклад, природничим дисциплінам. Концепція «свободи волі» індивіда вживається в нетиповому, але логічному і аргументованому контексті. Автор, з одного боку, визнає детермінізм як основний принцип існування Всесвіту. Але, з іншого боку, він звертає увагу на те, що складність факторів, які впливають на те чи інше рішення конкретної людини в різних часових, соціально-економічних і територіальних умовах є настільки великою, що на практиці дозволяє знехтувати постулатами детермінізму і використовувати індетерміністичні передумови. По суті, «свободи волі» не існує, але це жодним чином не обмежує нас у застосуванні такого терміну. Здійснюючи політичні дослідження, ми повинні враховувати концепт «свободи волі» людини так, ніби він реально існує (с.88). Розділ насичений змістовними теоретичними рефлексіями, які відповідають рівню дисертаційного дослідження.

Особливу увагу *в третьому розділі* привертає порівняльний аналіз стану розвитку політичної науки в її власному середовищі науки. Сухарина А. А. намагається визначити місце і роль політичної науки серед інших наукових дисциплін. Автором наводяться приклади конкретних наукових теорій, які стали революційними в різних дисциплінах та доходить обґрунтованого висновку, що в політичній науці поки немає таких теорій, які можна було би назвати ключовими за їх роллю в структурі дисципліни (с.114). Аргументація, наведена автором заслуговує на визнання.

Четвертий розділ дисертаційної роботи торкається найбільш емпірично досяжних проблем вивчення співвідношення наукового знання та ідеологічних настанов щодо самих політичних процесів і подій. Серед іншого, дисертант порушує питання зміни статусу-кво ідеологічного балансу в науковому та зовнішньому щодо науки соціально-політичному середовищі України внаслідок анексії Криму та війни на Донбасі. Так, автор зазначає, що близькість до територій конфлікту та наявність певних ідеологічних позицій у науковців сильно впливають на зміст і спрямування наукових досліджень проблеми. Найбільш помітно це можна прослідкувати на основі термінів, якими ті чи інші дослідники визначають цей конфлікт. В науковій літературі та аналітичних документах спостерігається ціла палітра визначень конфлікту: від російсько-української війни до громадянського конфлікту. Використання тих чи інших визначень військових дій чітко корелює з ідеологічною позицією науковця чи аналітика (с.179-182).

Відзначимо, що всі розділи роботи супроводжуються досить чітко сформульованими узагальненнями та висновками.

Підсумовують зміст дослідження Сухарина А. А. узагальнюючих *висновків*, які полягають в тому, які констатують існування чітких принципів співвідношення та розмежування наукового та ідеологічного знання у політичній науці. Викладені висновки є логічно обґрунтованими, коректними та такими, що відповідають змісту дисертаційної роботи та її меті і завданням.

Відзначаючи доволі високий рівень виконаного дослідження, вітаючи схильність автора до теоретичних рефлексій, аналізу та узагальнень щодо доволі складної та неоднозначної тематики, вважаємо за необхідне звернути увагу на окремі дискусійні положення та недоліки праці.

1. На наш погляд, автору варто було би чіткіше визначити теоретико-методологічні засади дослідження. В роботі вони представлені, але не в достатній формі сконцентровано і доказово. Так автор уникає (с. 19) чіткого визначення тієї наукової методології і наукових підходів, які він бере за теоретичну основу своєї роботи. А при аналізу

використаних методів наводить їх надто стисло характеристику, без належної конкретизації, де і як саме вони були ним використані у дослідженні.

2. На наш погляд, невиправданим є подання першого, теоретичного розділу роботи як суцільного тексту. Більш доцільним, на нашу думку, було б його поділити на два підрозділи. В першому розглянути теоретичні та концептуальні засади, чітко визначити основні дефініції, якими оперує дослідник. А в другому - проаналізувати використані джерела, згідно певної їх авторської класифікації чи групуванням і з обов'язковим критичним аналізом наукової літератури по темі дослідження. Відсутність цих компонентів дещо знижує загалом високу якість виконаного дослідження.
3. На наш погляд, дисертація, яка виконана в царині історії та теорії політичної науки, має містити виразний емпіричний компонент. Він мав би бути помітним у третьому, а особливо четвертому розділові дисертації. Тут автор мав би скористатись можливостями емпіричного підтвердження, належної верифікації заявлених ним теоретичних положень. Особливо ж це стосується аналізу тенденцій розвитку політичної науки на пострадянському просторі, впливу на наукові процеси анексії Криму та війни на Донбасі. Автор цілком міг проілюструвати та підтвердити свої теоретичні тези за допомогою дискурс-аналізу та контент-аналізу відповідних наукових текстів тощо.
4. Автором недостатньо чітко розмежовується зміст ідеологічного та релігійного світоглядів та світобачень. В одних випадках він акцентує увагу на їх суттєвих розбіжностях. А інших концентрується на рисах подібності. Питання залишається дещо суперечливим.
5. Нарешті, тексту роботи притаманні окремі стилістичні недоробки, зловживання прямими кальками з англійської мови, при наявності українських відповідників («біаси» тощо), пропуски службових слів у реченнях, а особливо ж це стосується пунктуації, оскільки автор чомусь пропускає часом коми та крапки (сс. 16, 18, 19, 20, 23, 23 та деякі інші). Звісно, останнє зауваження не є принциповим.

Слід зазначити, що *наявні зауваження та дискусійні положення роботи не применшують наукового значення дисертаційної роботи Сухарини А. А.* Вони не впливають на загальну позитивну оцінку його праці.

Підсумовуючи, відзначимо, що дисертація Сухарини А. А. «Принципи співвідношення наукового та ідеологічного знання у політичній науці» є завершеним, оригінальним і цілісним дисертаційним дослідженням. Результати роботи відрізняються науковою новизною. Робота відповідає

вимогам державного стандарту до кандидатських дисертацій, зокрема пунктам 9, 11, 12, 13 «Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого постановою Кабінету міністрів України від 24 липня 2013 року №567 (зі змінами), які висуваються до кандидатських дисертацій, а також відповідає паспорту обраної спеціальності, а її автор заслуговує на присвоєння наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.01 – теорія та історія політичної науки.

Офіційний опонент,

доктор політичних наук, професор
завідувач кафедри політології
та державного управління
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича

✓
А. М. Круглашов

